

ŚWIAT MICHAŁA BAŁUCKIEGO

(Kraków, 30 V — 1 VI 2001)

Konferencja „Świat Michała Bałuckiego” zorganizowana przez Akademię Pedagogiczną w Krakowie, zgromadziła w mieście rodzinnym pisarza przedstawicieli różnych dziedzin nauk humanistycznych, a w konsekwencji przyniosła szeroki i barwny przegląd życia, twórczości, przekonań społeczno-politycznych i postaw artystycznej jej bohatera. W kręgu zainteresowań badawczych uczestników spotkania znalazły się m.in. osiągnięcia dramatyczne i prozatorskie Bałuckiego, jego recenzje i artykuły krytyczne zamieszczane w prasie, stosunek do tradycji romantycznej i twórczości młodopolskiej i wreszcie związki z teatrem w Krakowie i Lwowie. W poszukiwaniu nowych faktów i kontekstów interpretacyjnych sięgnięto także do materiałów archiwalnych, notatek i sprawozdań prasowych, afiszy teatralnych i źródeł pamiątkarskich. Obok referatów poświęconych zagadnieniom warsztatu i upodobań artystycznych Bałuckiego pojawiły się też wystąpienia dotyczące poszczególnych tekstów literackich jego autorstwa lub relacji zachodzących pomiędzy twórczością bohatera konferencji a dokonaniem innych pisarzy II poł. XIX w. Wśród wątków warsztatowych znalazły się zagadnienia języka i stylu utworów pisarza oraz budowy ich świata przedstawionego, postaci i narracji.

Związki Bałuckiego ze sceną i życiem teatralnym Polski porozbiorowej przedstawiono w kilku aspektach, takich jak: poglądy autora *Grubych ryb* na kwestie zadań, sposobu i zasad funkcjonowania teatru jako placówki artystycznej, preferencje i upodobania literackie pisarza wyrażone przy ocenie tekstów i przedstawień teatralnych innych twórców czy wreszcie sądy krytyki literackiej o sztukach bohatera konferencji oraz problem jego wycucia i znajomości warunków sceny. Referat prof. Jana M i c h a l i k a prezentował stosunek dramatopisarza do spraw związanych z ówczesnym życiem teatralnym Krakowa, a wyrażony w jego korespondencjach zamieszczanych w prasie warszawskiej. Doniesienia prasowe Bałuckiego, publikowane m.in. w „Tygodniku Ilustrowanym”, dotyczyły zwykle, jak stwierdził referent, nie tyle samego teatru jako instytucji, co konkretnych utworów pojawiających się na scenie krakowskiej, a w znacznie mniejszym stopniu także spraw repertuaru, publiczności, dekoracji, reżyserii i gry aktorskiej. W korespondencjach Bałuckiego pisanych z Krakowa nie zabrakło również relacji z bieżących wydarzeń kulturalnych, m.in. gościnnych występów Modrzejewskiej, i przytyków pod adresem obozu stańczykowskiego (tytuł referatu: „Świat teatru w korespondencjach Michała Bałuckiego”). Recenzje prasowe Bałuckiego analizowała także mgr Anna S o b i e c k a („Krytyka teatralna Bałuckiego”), przedmiotem rozważań referentki były jednak, poza korespondencją warszawską, również teksty pisarza zamieszczane w prasie krakowskiej i lwowskiej, m.in. o profilu liberalno-demokratycznym. Bogaty materiał źródłowy zgromadzony przez autorkę wystąpienia ujawnił sporą grupę zagadnień szczególnie ważnych dla autora *Domu otwartego*, wśród których znalazły się także kwestie repertuarowe, postawa publiczności i poczynania dyrekcji teatru krakowskiego, i jednocześnie potwierdził też istnienie w recenzjach teatralnych komediopisarza schematu oddzielającego część omawiającą dramat jako utwór literacki od opisu czy ocen efektów jego realizacji scenicznych. Ślady znajomości praw rządzących sceną teatralną i wyobraźni teatralnej pisarza śledził również dr Jerzy W a l i g ó r a („Komedia Bałuckiego jako scenopisy”), który dokonał oglądu dzieł dramatycznych autora *Grubych ryb* właśnie przez pryzmat ich rekwizytów, sposobu zagospodarowania przestrzeni scenicznej, projektowanych kostiumów czy obsady aktorskiej. Drobiazgową analiza tekstów pobocznych komedii Bałuckiego, do-

konana przez referenta, pokazała ich twórcę jako rasowego człowieka teatru, doskonale zorientowanego w warunkach i możliwościach sceny teatralnej.

Osobną grupę referatów zaprezentowanych podczas konferencji w Krakowie stanowiły wystąpienia poświęcone dziejom realizacji scenicznych dzieł autora *Grubych ryb*. Dr Agnieszka Marszałek („Lwowski Bałucki”) przedstawiła losy sztuk Bałuckiego pokazanych na scenie we Lwowie, a w refleksji poświęconej kontaktom pisarza z teatrem i środowiskiem artystów lwowskich ukazała też swoisty kontrast między atmosferą Krakowa i stolicy Galicji. Ważnym elementem wątku biograficznego podjętego przez referentkę była kwestia dwukrotnej kandydatury autora *Grubych ryb* na stanowisko dyrektora teatru Skarbka. Z kolei dr Barbara Konarska-Pabiniak („Repertuar komediowy teatrów prowincjonalnych Królestwa Polskiego w epoce Michała Bałuckiego (na wybranych przykładach)”) poświęciła swój referat ocenie repertuaru scen prowincjonalnych Królestwa Polskiego, m.in. Płocka, Kalisza, Lublina i Radomia, oraz swoistej próbie ustalenia na podstawie danych repertuarowych poziomu popularności utworów komediowych bohatera konferencji.

W wystąpieniu prof. Anny Kuligowskiej-Korzeniewskiej („„Patriotyczny” Kiliński w Warszawie i Łodzi w roku 1916”) pojawił się problem znacznie późniejszych inscenizacji dzieł Bałuckiego, podniesiony przez autorkę odczytu w związku z analizą przedstawień dramatu *Kiliński*, które przygotowano już wiele lat po śmierci pisarza w teatrach Łodzi i Warszawy.

Cenne źródło informacji o przedstawieniach teatralnych i dziejach recepcji dzieł autora *Domu otwartego* stanowiły dla referentów również noty i recenzje prasowe. Wypowiedzi krytyki teatralnej o twórczości bohatera konferencji przedstawił dr hab. Kazimierz Gajda („Bałucki w krytyce teatralnej Feliksa Konecznego”) na podstawie tekstów Feliksa Konecznego i na tle praktyki krytycznoteatralnej.

Twórczość prozatorska Bałuckiego stała się przedmiotem zainteresowań badawczych w jej warstwie problemowo-tematycznej oraz w zakresie wielu wybranych zagadnień warsztatowych, m.in. sposobu kreowania świata przedstawionego, konstrukcji postaci, kwestii językowych i relacji między dziełami bohatera konferencji a biedermeierem czy prozą epoki dojrzałego realizmu. Referat prof. Ewy Ihnatowicz („Świat codzienności w prozie Michała Bałuckiego”) dotyczył sposobu prezentacji codzienności w prozie autora *Pana burmistrza z Pipidówki*. Autorka referatu ukazała różne metody konstruowania świata przedstawionego występujące w tekstach pisarza, od trywializacji życia codziennego, zwłaszcza poprzez ironię, aż po jego pochwałę, a nawet heroizację, oraz związki zachodzące w tym zakresie między pisarstwem Bałuckiego i twórczością m.in. Konopnickiej i Kraszewskiego.

Kwestię ewentualnych różnic lub powiązań światopoglądowych i artystycznych bohatera konferencji z Kraszewskim podjęła również mgr Magdalena Rudkowska („Bałucki *versus* Kraszewski”). Wśród wielu zagadnień przedstawionych przez referentkę szczególnie miejsce zajęło porównanie techniki narracyjnej przyjętej w dziełach obu pisarzy poświęconych klęsce powstania styczniowego.

O pokrewieństwie prozy Bałuckiego i utworów innych pisarzy doby postyczniowej zdecydowała też kwestia swoistego wizjonerstwa autora *Domu otwartego*, którą zajęła się prof. Barbara Bobrowska („Bałucki i Prus jako fantaści-futurologi”). Autorka referatu zaprezentowała bohatera konferencji, twórcę dziełka *Kraków w roku 1950*, jako fantastę-futurologa (w zestawieniu z Prusem i Vernem). Zagadnienie zbieżności prozy Bałuckiego z pisarstwem innych autorów podjęła też mgr Joanna Zająkowska („«Mali ludzie» Bałuckiego i Gomułckiego a rosyjski szkic fizjologiczny”). Przeprowadzone przez referentkę dochodzenie dotyczyło związków dzieł bohatera konferencji z twórczością Gomułckiego i rosyjskim szkicem fizjologicznym. Wśród zagadnień omówionych w referacie znalazły się również spostrzeżenia o specyficznej fotograficzności niektórych ujęć bohaterów literackich i świata przedstawionego dzieł autora *Grubych ryb*.

Problem konstrukcji postaci tekstów Bałuckiego podjęła też prof. Jadwiga Zacharska („Systematyka pańien w prozie Bałuckiego”), autorka odczytu poświęconego kobietom występującym w prozie bohatera konferencji, ich charakterystyce, typom i kryteriom klasyfikacji. Przed-

miotem szczególnego zainteresowania referentki stała się grupa panien oglądana przez pryzmat m.in. ich środowiska, wychowania, losu.

Kwestią kobiecą w twórczości Bałuckiego zajęła się też mgr Agnieszka Gr e l a („Gęsi i gąski — o kobietach w komediach Bałuckiego”). Obiektem zainteresowań badaczki stały się jednak bohaterki komedii autora *Domu otwartego*, uszeregowane według kilku ich typów: od głupiutkich gąsek aż po stateczne matrony. Świat postaci literackich w utworach bohatera konferencji pojawił się również w wystąpieniu dra Tomasza S o b i e r a j a („Bohaterowie wśród «ruin» i «blyszczących» nędz. O konfliktach jednostki ze światem w utworach prozą Michała Bałuckiego”). Punktem wyjścia rozważań autora referatu stała się teza o strukturalizacji świata przedstawionego utworów bohatera konferencji w oparciu o konfliktowy charakter stosunków społecznych i relacji między jednostką a światem, sytuująca prozę Bałuckiego w kręgu tradycji literatury demokratycznej, reprezentowanej m.in. przez utwory Czyńskiego i Dzierżkowskiego. Istnienie owej zasady potwierdziła wnikliwa analiza konkretnych tekstów literackich autora *Przebudzonych*.

Prozą Bałuckiego zajęła się także dr Maria Jolanta O l s z e w s k a („Zbrodniarz czy święci? — o bohaterach utopii i antyutopii Michała Bałuckiego”). Przedmiotem zainteresowań badawczych referentki stał się utwór Bałuckiego *Biały murzyn*, jego struktura, treść i aksjologia, a w rezultacie, szerzej — problem odwołań prozy pisarza do biedermeyerskich wyobrażeń o świecie i człowieku, franklizmu czy niektórych haseł pozytywistycznych.

Rozważania o bohaterach literackich autora *Grubych ryb* rozszerzył także referat dra hab. Bogdana B u r d z i e j a („Świat żydowski Michała Bałuckiego. Rekonesans historycznoliteracki”) poświęcony problematyce żydowskiej w prozie Bałuckiego. Szeroka i dogłębna analiza dzieł pisarza dokonana przez autora referatu poddała w wątpliwość dość obiegową i, jak się okazuje, przedwczesną tezę o antysemityzmie bohatera konferencji.

Kwestie języka utworów autora *Przebudzonych* stały się przedmiotem zainteresowania dr Renaty D z w i g o ł, która podjęła próbę dokonania analizy słownictwa Bałuckiego, opierając się na jego *Typach i obrazkach krakowskich*, a ze szczególnym uwzględnieniem nazw zawodów, miejsc i in. („«Typy i obrazki krakowskie» Michała Bałuckiego — realizm świata przedstawionego a realizm języka”). Dzieje pojęcia «pipidówka», należącego już dziś do słownictwa potocznego, przedstawił z kolei dr Edward K l i s i e w i c z („Albo bibka, albo pipka — w Pipidówce”). Związki Bałuckiego z Krakowem stały się ważnym kontekstem interpretacyjnym również dla rozważań dr Barbary S z a r g o t („Dom wariatów w spokojnym Krakowie”) przy analizie jego noweli *Szpital wariatów*, wyraźnie, jak dowiodła referentka, nawiązującej do słynnej sprawy Barbary Ubryk i późniejszych zamieszek antykościelnych. Kwestią inspiracji artystycznych Bałuckiego zajęła się również dr Dorota K i e l a k („Rzeźbiarska wyobraźnia Bałuckiego”), autorka referatu poświęconego fascynacjom rzeźbiarskim pisarza i jego metaforom kamienia, posągu i rzeźby. Referentka przedstawiła różne sposoby funkcjonowania owych metafor w rozmaitych tekstach literackich pisarza, m.in. jako składnika charakterystyki wyglądu, przeżyć wewnętrznych i osobowości postaci. Szczególnie cenne okazały się również uwagi dra Andrzeja G u r b i e l a („Epika wierszowana Bałuckiego”), który dokonał całościowego przeglądu epiki wierszowanej Bałuckiego, wskazując na swoistą ambiwalencję postawy artystycznej pisarza, oscylującej między romantyzmem a biedermeyerskim.

Przedmiotem zainteresowań badawczych uczestników konferencji stały się także fakty z biografii pisarza i zjawiska związane z szeroko pojętą kulturą literacką epoki postyczeniowej. I tak: bogatą charakterystykę ówczesnej prasy na podstawie m.in. jej zawartości, zasięgu i profilu społeczno-politycznego przedstawił prof. Andrzej N o t k o w s k i („Świat krakowskich gazet w epoce Bałuckiego”), nakłady pism bohatera spotkania sprawdzała prof. Maria K o n o p k a („Nakłady pism Bałuckiego”), a w wystąpieniu mgr Agnieszki J a n i a k („Kazimierz Bartoszewicz w Krakowie”) pojawiły się nowe informacje dotyczące działalności wydawniczej Kazimierza Bartoszewicza w Krakowie i jego związków z Bałuckim, wydobyte dzięki analizie listów i materiałów rękopiśmiennych przechowywanych w archiwach łódzkich. Zainteresowanie uczestników konferencji biografią pisarza wzbogaciło również wiedzę o jego życiu i działalności artystycznej. Dzieje dwóch jubileuszy zorganizowanych na cześć Bałuckiego przez wielbicieli jego talentu oraz okoliczności śmierci i pogrzebu komediopisarza przedstawił prof. Tadeusz B u d r e w i c z („Dwa jubileusze

i pogrzeb”), inicjator konferencji. Źródłem podbudowy faktograficznej referatu stały się m.in. doniesienia prasowe i relacje pamiętnikarskie, kontekst interpretacyjny dla faktów z życia autora *Do mu otwartego* stanowiły zaś wydarzenia lub nastroje związane z ówczesną sytuacją polityczno-społeczną i obyczajowością Krakowa. Okolicznościami zgonu Bałuckiego zajął się również dr Jakub Małik („Ostatnia ze sztukek czyli jak zakończyć życie... Michała Bałuckiego młodopolskie samobójstwo. Próba diagnozy”), który w dochodzeniu do prawdy o przyczynach, przebiegu i wreszcie konsekwencjach samobójczej śmierci pisarza dokonał szerokiej analizy rozmaitych świadectw związanych z tragicznym końcem życia bohatera konferencji. Punktem odniesienia dla autora referatu stały się też samobójstwa innych artystów krakowskich, zwłaszcza z kręgu twórców młodopolskich.

Znaczenie konferencji krakowskiej dla rozwoju badań nad twórczością Bałuckiego, niesłusznie, jak się okazuje, skazanego na zapomnienie, trudno chyba przecenić, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę dotkliwy brak całościowych opracowań dorobku literackiego autora *Grubych ryb* i słabą dostępność jego dzieł, w większości zaczytanych lub istniejących jedynie w postaci pierwodruku prasowego czy pierwszej i jednocześnie ostatniej publikacji książkowej. A szkoda. Rozpiętość problemów referatów wygłoszonych podczas konferencji oraz ożywione dyskusje zamykające poszczególne części jej programu dowiodły bowiem, że sięgać po nie warto.

RENATA STACHURA

ŻYDZI I KWESTIA ŻYDOWSKA W ROMANTYZMIE POLSKIM

20—21 września 2001 r. w Mądralinie k. Otwocka odbyła się dwudniowa konferencja poświęcona kwestii żydowskiej w romantyzmie polskim. Została zorganizowana przez Instytut Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego (głównym organizatorem był dr hab. Andrzej Fabianowski, kierownik Zakładu Literatury Romantyzmu) z funduszy Komitetu Badań Naukowych. W konferencji obok uczonych z Polski wzięli udział badacze z Izraela: Shalon Lindenbaum i Ryszard Löw. Wobec tragicznych wydarzeń z 11 września 2001 r. w USA z przybycia do Polski zrezygnowała Jadwiga Maurer i Joanna Rostropowicz-Clark.

Obrady rozpoczęto od odczytania nadesłanego referatu Joanny Rostropowicz-Clark o Jankielu i Judycie jako o romantycznym *alter ego* Mickiewicza w *Panu Tadeuszu* i Słowackiego w *Księdzu Marku*.

Eligiusz Szymanis z Warszawy poświęcił swe wystąpienie („Jankiel w Mickiewiczowskiej formule patriotyzmu”) *Panu Tadeuszowi* w kontekście mesjanizmu Mickiewicza. Analizując status społeczny Jankiela, a także nawiązując do innych utworów poety (w szczególności do *Ksiąg narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*), referent przedstawił Mickiewiczowską koncepcję narodu i patriotyzmu, zgodnie z którą o przynależności do narodu decyduje nie pochodzenie etniczne, lecz realizacja pewnego powszechnie ważnego wzorca etycznego (ideał narodu-Chrystusa).

Autor kolejnego wystąpienia, Olaf Kryśowski z Warszawy, zajął się kabalistycznym kontekstem myśli genezyjskiej Juliusza Słowackiego. Wskazał na podobieństwa ogólne oraz wyeksponował Juliusza Słowackiego. Wskazał na podobieństwa ogólne oraz wyeksponował wspólność pewnych konkretnych motywów, symboli i znaków kabaty i mistyki Słowackiego.

W nurcie refleksji lingwistycznej usytuowany był referat Janusza Detki z Kielc. Na bogatym materiale egzemplifikacyjnym z literatury pięknej, a także pism o charakterze publicystycznym, politycznym, epistolografii autor ukazał sposoby określania i nazywania Żydów w pierwszej połowie XIX wieku — „Izraelici, Żydy, żydki”.

Danuta Kowalewska z Torunia wygłosiła referat poświęcony zapoznanemu pisarzowi, Sta-

niślawowi Doliwie Starzyńskiemu. Jego *Dykcjonarzyk ekonomiczny do majątności klucza zamiechowskiego* oraz pozostająca wciąż w rękopisach twórczość, na którą składają się powieści, pamiętniki i korespondencja, reprezentuje skrajne i pełne nienawiści opinie o Żydach. Starzyński, niewątpliwie do pewnego stopnia reprezentatywny dla swojej warstwy ziemianin zastanawia się, jak zepchnąć żydowską zbiorowość na margines życia społecznego.

Andrzej Fabianowski zajął się obecnością kwestii żydowskiej w pismach księży zmarłych wstąpińców. Materiał egzemplifikacyjny oparty był na archiwaliach Domu Generalnego Zgromadzenia Zmarłych wstąpińców Pańskiego w Rzymie. Księża zajmowali na ogół niechętną postawę wobec Żydów. Próbowali też zdezwuować doktrynę towianistyczną, eksponując jej talmudyczne źródła.

Eugenia Prokop-Janiec z Krakowa w referacie „«Kwiaty wschodnie». Tematy żydowskie wobec orientalizmu” ukazała motywy orientalne, przede wszystkim żydowskie, w literaturze polskiej pierwszej połowy XIX wieku. Stanowiły one w literaturze romantycznej istotne *novum*. Autorka wystąpienia wyekspozowała rozmaite funkcje, jakie spełniała orientalizacja rzeczywistości przedstawionej — funkcję idealizacyjną, krytyczną i apologetyczną.

Dorobek krytycznoliteracki Juliana Klaczki stał się przedmiotem referatu Zbigniewa Barana z Krakowa. Przypomnił on spór, jaki toczyli ze sobą Norwid i Klaczko, o interpretację kluczowych dla romantyzmu pojęć, takich jak naród i sztuka. Podkreślił zasługi Klaczki w upowszechnianiu dorobku romantyków polskich w Europie.

Odrębnym obszarem refleksji było zagadnienie wpływu polskiego romantyzmu na literaturę hebrajską. Ryszard Löw, mówiąc o obecności Słowackiego w domenie hebrajskiej, skoncentrował się na dwudziestowiecznych tłumaczeniach dzieł autora Anhellego. Właśnie ten „syberyjski” poemat był najchętniej tłumaczony na hebrajski.

Także Shalom Lindbaum śledził różne ślady obecności polskiej topiki romantycznej w literaturze hebrajskiej XIX i XX wieku. Omówił przekłady poszczególnych utworów, sposoby przetwarzania rozmaitych motywów, podobieństwa w sposobie artystycznego kreowania świata przedstawionego. W jakimś stopniu za sprawą polskiej literatury romantycznej w literaturze hebrajskiej zmanifestowała się tematyka społeczno-narodowa.

Polska literatura romantyczna — jak można było wnosić z obu referatów — świadczyła o podobieństwie historycznego doświadczenia polskiej i żydowskiej diaspory. Tułaczka, pielgrzymstwo, zesłanie, egzystencja narodu bez państwa i tęsknota do politycznej niezależności zbliżają literaturę polską i hebrajską.

Monika Adamczyk-Garbowska z Lublina omówiła twórczość hebrajskiego poety pochodzącego z wileńszczyzny, Abrahama Suckevera. Nie ukrywał on swej fascynacji romantyzmem, nawiązywał do pisarstwa Mickiewicza i Norwida (szczególnie do Norwidowskiej koncepcji pracy).

Anna Sobolewska z Warszawy podzieliła się z obecnymi swoimi doświadczeniami dydaktycznymi. Podczas zajęć prowadzonych na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie mogła przekonać się, jak studenci izraelscy czytają utwory Mickiewicza. Poezja ta nie jest dla młodych ludzi hermetyczna ani archaiczna. Są oni wrażliwi na wpisane w nią treści uniwersalne, refleksje egzystencjalne.

Dorobkiem konferencji jest nie tyle zamknięcie, ile otwarcie nowych perspektyw refleksji poświęconej wzajemnym kontaktom kultury polskiej i żydowskiej. Zakres badań nad tymi kontaktami wciąż nie jest adekwatny do znaczenia problematyki wyjaśniającej strukturę polskiego paradygmatu romantycznego i konstruowania nowożytnej, hebrajskiej świadomości narodowej.

KONFERENCJA „SZTUKA POETYCKA NORWIDA” (SŁUPSK, POMORSKA AKADEMIA PEDAGOGICZNA) – SPRAWOZDANIE

W dniach 17—19 IX 2001 roku odbyła się w Słupsku konferencja naukowa „Sztuka poetycka Norwida” w 180-lecie urodzin Cypriana Norwida, zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku.

Obrady toczyły się w sali Muzeum Pomorza Środkowego w Zamku Książąt Pomorskich oraz w Ośrodku Teatralnym „Rondo”. Uroczystego otwarcia konferencji dokonał jej pomysłodawca i organizator, dr Sławomir Rzepczyński oraz prof. dr hab. Jerzy Hauziński, rektor Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku. W konferencji uczestniczyli referenci z wielu ośrodków akademickich: z Lublina, Warszawy, Katowic, Torunia, Gdańska, Białegostoku, Piotrkowa Trybunalskiego i Słupska. Układ referatów w czasie obrad był tak przygotowany, aby wystąpienia wzajemnie się uzupełniały oraz były punktem wyjścia do dyskusji.

Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Edward K a s p e r s k i (Warszawa), który wygłosił referat „Metaliryka romantyków. Norwid na europejskim tle porównawczym (F. Schlegel i inni)”. W poezji romantycznej, co podkreślił referent, nastąpiło swoiste połączenie ewokacji emocji z wypowiedzią dotyczącą ich natury. Ważnym kontekstem dla tego zjawiska stała się myśl takich filozofów, jak m.in. F. Schlegel czy G. W. F. Hegel, ukazująca poezję jako antropologiczną syntezę doświadczeń i uczuć. Problem metaliryczności w utworach Norwida został tu wyróżniony w perspektywie estetyki romantycznej i tradycji klasycystycznej. Przedstawiając wybrane liryki z *Vademecum*, prof. Kasperski zwrócił w nich uwagę na bezpośredni wyraz emocji i na normatywną refleksję o liryce. Problem metaliryczności powrócił również w referacie dr. hab. Jacka L y s z c z y n y (Katowice) poświęconemu utworowi *Kolebka pieśni (Do współczesnych ludowych pieśniarzy)*. Referent zanalizował ten liryczny traktat poetycki, który podejmuje wątki metapoetyckie — efekt przemyśleń Norwida na temat istoty i źródeł poezji. W strukturę tego wiersza wpisana została konwencja osiemnastowiecznego traktatu poetyckiego. Służyła ona wyrażeniu romantycznych poglądów na poezję, będących zaprzeczeniem klasycystycznej zasady *decorum*. Przywołana w wierszu „pieśń ludowa” stała się przykładem niezrozumienia tajemnicy poezji, jeśli by jej istoty szukano tylko w powierzchownym naśladowaniu cech formalnych. Polemika z ową fałszywą „ludowością” stała się dla Norwida pretekstem do wyrażenia własnych sądów o poezji. Jej źródeł poeta doszukiwał się w Boskiej inspiracji, przejawiającej się za pośrednictwem zbiorowej nieświadomości ludzkiej. Norwid, co podkreślił referent, sformułował w tym lirycznym traktacie poetyckim własną koncepcję poezji, polemyczną nie tylko wobec koncepcji klasycystycznych, ale także wobec romantycznej wiary w nieograniczoną moc twórczą poety — wieszczka.

Dr Wojciech K u d y b a (Nowy Sącz) przedstawił „Poetycką hermeneutykę Norwida” związaną z językiem teologii. W referacie wyeksponował Norwidowskie propozycje terminologiczne, potencjał znaczeniowy słów religijnych oraz reinterpretację pojęć teologicznych w utworach Norwida. Wskazał również na ich znaczeniowe przemiany związane z wielorakimi „grami językowymi”. m.in. z paronomazją, peryfrazami, licznymi współbrzmieniami. Kontekstem dla tych rozważań były przede wszystkim XIX-wieczne katechizmy.

Mgr Barbara S a w i c k a - L e w c z u k (Białystok), koncentrując się na symbolice „źródła” i romantycznej wizji Boga, ukazała obraz poety w utworach Norwida. Zwróciła uwagę na rolę poety — odpowiedzialnego świadka wydarzeń, człowieka przemiany, dla którego lektura świata łączyła się z pamięcią o transcendentnym źródle istnienia.

W referacie „Naród i historia jako kategorie estetyki Norwida. Wokół *Promethidiona*” dr hab. Marian Ś l i w i ŋ s k i (Piotrków Trybunalski) poruszył problematykę Norwidowskiej historiozofii. Obie tytułowe kategorie pojawiły się w kontekście tradycji oświeceniowej i romantycznej. Mówiąc o Norwidowskiej koncepcji narodu, referent wskazał na nawiązania do tradycji greckiej, na paralelę Grecja—Polska, wyróżnioną nie tylko w *Promethidionie*, ale i w listach poety. Z kolei przy sakralizacji procesu historycznego w koncepcji Norwida powracał, co wyróżniono w referacie, sztafaż neoplatonicki i chrześcijański.

W wystąpieniu dr. Włodzimierza Torunia (Lublin) pojawiła się koncepcja polskiej walki zbrojnej, odzwierciedlona w myśli Norwida — tytule referatu: „*«Bić się umieją, a nie umieją walczyć»*”. Norwid o Polakach”. Powróciła tu pasja i dosadność poety, charakteryzującego polski, nieoświecony patriotyzm i wskazującego, że brak elit myślowych jest smutnym dziedzictwem przeszłości oraz fatalnym źródłem wieków przyszłych.

Dr Daniel Kalinowski (Słupsk) zwrócił uwagę w swoim wystąpieniu na orientalne fascynacje Norwida. Podstawą refleksji były notatki i studia poety dotyczące religii, myśli filozoficznej, kultury Wschodu. Referent przedstawił wybrane formy Norwidowskich odwołań do Orientu — literackie inkrustacje o Wschodzie, elementy dyskursu estetycznego w *Promethidionie* i obrazy mitów Wschodu jako utraconego raju lub dzikiej, barbarzyńskiej krainy.

Dr hab. Kazimierz Chruściński (Słupsk) w referacie „Pozytywiści wobec Norwida” ukazał projekty odpowiedzi na pytanie „Norwid — poeta zapomniany czy nieznan w drugiej połowie XIX wieku?” Przy przywołaniu opinii dotyczących Norwidowskiej sztuki poetyckiej referent wyróżnił m.in. głosy J. I. Kraszewskiego, H. Sienkiewicza, W. Nehringa, T. T. Jeża, Z. Sarneckiego. Premodernistyczne próby rewindykacji twórczości Norwida zamknęły ten rozdział recepcji jego dzieł.

18 września obrady rozpoczęła mgr Dorota Plucińska referatem dotyczącym „Strategii sentencjonalnych początków i zakończeń w lirykach Cypriana Norwida”. Referentka przedstawiła w nim problem sentencjonalności, ewokujący określoną poetykę tekstu w *Vademecum*. Wśród strategii prologu utworów pojawiły się tu m.in. reinterpretacje, definiowanie tytułowych pojęć czy też ich ironiczne zanegowanie. Z nimi to korespondowały sentencjonalne puenty liryków.

Dr Piotr Chlebowski (Lublin) poruszył w swoim referacie problematykę edytorską *Rzecz o wolności słowa* Norwida. Przywołał tu wydania tego tekstu przez T. Piniego i W. J. Gomulickiego. Podstawą opracowania utworu był autograf i pierwodruk autorski z dokonaną przez Norwida korektą tekstu. Dr Chlebowski wskazał na liczne błędy edytorskie obecne w wydaniu utworu przez W. J. Gomulickiego, dla którego to podstawą opracowania był autograf.

Punktem wyjścia rozważań dr. Sławomira Rzepczyńskiego (Słupsk) była wskazana przez Norwida we wstępie do *Vademecum* opozycja poezji jako siły i jako sztuki. Z analiz referenta wynikało, że Norwid traktował oba te zadania poezji komplementarnie, domagając się, by „żar słowa” łączył się z „treścią rozsądkiem” (*Liryka i druk*). Norwid podkreślał przy tym niezwykłą siłę słowa, jego walory brzmieniowe. Co charakterystyczne, pamiętając o dominacji słowa drukowanego, poeta domagał się zbliżenia wiersza do języka mówionego.

Sztuce opisu w utworach Norwida poświęciła swój referat dr Adela Kuik-Kalinowska (Słupsk). Relacja „życie a sztuka” w perspektywie Norwida, jego obrazy liryczne, w których kolorystyka współgrała z architekturą utworów, zwrócenie uwagi na szczegółowość opisu, na grę światła i cienia w Norwidowskich przedstawieniach, na radość opisu i kontemplację drobiazgu — oto najważniejsze problemy wyróżnione w wystąpieniu dr Adeli Kuik-Kalinowskiej.

Rozdział twórczości plastycznej Cypriana Norwida, autora akwareli, grafik, obrazów olejnych, przywołała w swoim wystąpieniu mgr Edyta Chlebowska (Lublin). Inspiracją dla referatu było stworzenie edycji dzieł plastycznych Norwida. Autorka referatu przedstawiła wybrane prace poety, wyróżniając w nich motywy dziecka. Jej wystąpienie pokazało, że są jeszcze dzieła Norwida czekające na swoje odkrycie, czego przykładem była nieznaną dotąd akwarela.

Dr Tomasz Korpysz (Warszawa) wygłosił referat zatytułowany „*«Człowiek bowiem cóż jest? Cóż jest człowiek?»* O wybranych definicjach poetyckich Norwida”. Przedstawił w nim autora *Vademecum* jako „poetę definicji”, odwołując się przy tym do zasygnalizowanej w tytule problematyki antropologicznej. Dr Korpysz wskazał na trzy grupy definicji poetyckich Norwida: na wyrażenia jednoznacznie pozytywne, związane ze sferą sakralną, sformułowania odwołujące się do przestrzeni natury oraz wyrażenia oparte na prawie antynomii, paradoksu, będące często „dialektyczną spójnią”.

Wystąpienie dr Zenobii Jarosza (Słupsk) dotyczyło przestrzeni semantycznej w *Omyłce* Norwida. Kontekstem dla rozważań były przede wszystkim XIX-wieczne słowniki, a także listy Norwida. Autorka zwróciła uwagę na formę Norwidowskiego dyskursu prowadzonego w *Omyłce*,

na powstałe w nim napięcia słownikowe i międzykontekstowe. Wyróżniając Norwidowskie przedstawienia „sukcesu” i „zwycięstwa”, referentka ukazała diagnozę współczesności poety, jego konfrontację terażniejszości z przyszłością, odwołującą się do systemu wartości.

Dr Michał Kuziak (Słupsk) w referacie „O różnych *jak* w *Vademecum* Norwida” wyróżnił struktury porównań, klasyfikując je jako tradycyjne i nowoczesne, odwołujące się do poetyki symbolistycznej. Mówiąc o funkcji porównań, dr Kuziak zwrócił m.in. uwagę na modelowanie rzeczywistości, przedstawienie strategii mimetycznej i współtworzenie retoryki w *Vademecum*.

Referat mgr Ewy Szczełackiej (Warszawa) przyniósł krytyczne uwagi Krasieńskiego o sztuce poetyckiej Norwida. Dotyczyły one m.in. Norwidowskiego przekładu *Boskiej Komedii* Dantego, a także „programowej niejasności” autora *Vademecum*. Przedstawiając swoje uwagi, Krasieński porównywał twórczość Norwida i Słowackiego. W takiej perspektywie Norwid stawał się kontynuatorem nowej koncepcji poezji. W swojej emocjonalnej ocenie Krasieński, co podkreśliła referentka, przedstawił lirykę Norwida w kontekście tradycji literackiej, odwołując się do romantycznego pokolenia poetów.

Mgr Anna Semńska (Toruń) w referacie „Motyw śmierci w elegii *Na zgon poezji* i w poemacie *Assunta*” przedstawiła okoliczności powstania obu utworów, zwracając uwagę na łączące je motywy tanatyczne. Referentka wyróżniła przy tym chrześcijańską koncepcję śmierci i jej katartryczną rolę w Norwidowskiej elegii i poemacie.

W wystąpieniu „Norwidowskie wiersze Teofila Lenartowicza” mgr Monika Bójko ukazała przyjaźń i literacką konfrontację obu poetów w kontekście listów i liryków. Zwróciła przy tym uwagę i zinterpretowała utwory Lenartowicza powstałe pod wpływem twórczości Norwida. Były one często świadectwem licznych polemik między twórcami. Referat ten zamknął ostatnią część konferencji.

Przedmiotem dyskusji w czasie obrad były zagadnienia dotyczące poetyki Norwida, lirycznego kodu jego utworów i ich kontekstów. Wśród tych problemów pojawiły się m.in. granice metaliryczności, podstawy i źródła semantyki Norwida, interpretacja jego twórczości w perspektywie biografii i w świetle uwarunkowań epoki, notatki poety, sztuka Norwidowskiego opisu z jej kontekstami i funkcje porównań w wierszach Norwida.

Przedstawione referaty zostaną ogłoszone w tomie pokonferencyjnym.

MALGORZATA TURCZYN